

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1945

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

Θ. ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗ

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ *

Η ΣΥΓΚΙΝΗΣΗ

13. Πρέπει, ωστόσο, να ομολογήσουμε πώς η φυσιολογία δεν μας παρέχει αποτελεσματική και πραγματική βοήθεια και πώς όλα τα όνειρα που στηρίξαμε άλλοτε για μια πραγματική συμβολή του κλάδου τούτου στην αισθητική (ό,τι θά ονομάζαμε αισθητική «έκ τῶν κάτω») έμειναν έντελώς άπραγματοποίητα. Μένει, ωστόσο, ένα τελευταίο ζήτημα στο σύνορο ακριβώς τῆς φυσιολογίας και τῆς ψυχολογίας που ενδιαφέρει τὰ μέγιστα τὴν αισθητική. Είναι τὸ πρόβλημα τῆς συγκίνησης, πρόβλημα τοῦ ὁποίου ἡ σημασία, καθώς θά ἰδοῦμε στὴ μελέτη τούτη, είναι τεράστια.

Δυστυχῶς αντιμετωπίζουμε μιά δυσχέρεια εὐθύς ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἐάν ἡ ἀντίληψη τοῦ Lange καὶ τοῦ William James ἔγινε περίπου παραδεχτὴ με ὠρισμένες παραλλαγές, δὲν τὴν ἐμποδίζει τοῦτο νὰ εἶναι πολὺ ἀόριστη, ὑπερβολικὰ γενικευτικὴ. Σὲ πολλοὺς ψυχολόγους που δὲν παραδέχονται τὴν θεωρία τοῦ Lange καὶ τοῦ William James, ἡ λέξη «συγκίνηση» ὑποδηλοῖ ὁποιαδήποτε ψυχολογικὰ φαινόμενα μορφῆς θρησκευτικῆς, αισθητικῆς, ψυχικῆς, ἢ πνευματικῆς. Αὐτὰ, ἀναντίρρητα, δὲν θά μπορούσαμε οὔτε καν νὰ τὰ συζητήσουμε γιατί κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια ὀνομασία τῆς συγκίνησης κατατάσσονται φαινόμενα καὶ «συμπλέγματα» ἐξαιρετικῶς ἀνόμοια, μετέχοντα τοῦ αισθήματος, τοῦ πάθους καὶ τῆς νόησης.

Ἄς σταματήσουμε, λοιπὸν, στὴν ἀντίληψη τοῦ Lange καὶ τοῦ W. James, γιὰ τοὺς ὁποίους μιλήσαμε ἤδη. Γι' αὐτοὺς ἡ συγκίνηση ἀντιστοιχεῖ σὲ κάποια σπλαγχνικὴ ἀναταραχὴ εἶναι ἡ συναίσθηση τῶν κυκλοφοριακῶν ἀλλοιώσεων καὶ διαφόρων σπλαγχνικῶν μεταβολῶν. «Οἱ σωματικὲς μεταβολές που ἀκολουθοῦν ἀμέσως μίαν ἀντίληψη καὶ ἡ συνείδησή μας τῶν μεταβολῶν αὐτῶν ἐφ' ὅσον δημιουργοῦνται, εἶναι ἡ συγκίνηση» (James). Εἶν' ἐκεῖνο δηλαδὴ που εἶπαμε, ἀντίθετα πρὸς τὸν κοινὸ νοῦ: «εἶμασθε λυπημένοι ἐπειδὴ κλαῖτε» καὶ ἡ ἀνάλογη θεωρία τοῦ Lange μπορεῖ νὰ συνοψισθῇ σὲ δυὸ ἀπλούστατες προτάσεις:

1ο) Ἡ συγκίνηση δὲν εἶναι παρὰ ἡ συνείδηση ὅλων τῶν ὀργανικῶν φαινομένων (ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν) που τὴ συνοδεῦουν γενικῶς καὶ που θεωροῦνται ὡς τ' ἀποτελέσματά της· μ' ἄλλα λόγια αὐτὰ που ὁ κοινὸς νοῦς θεωρεῖ συνέπειες τῆς συγκίνησης, ἐδῶ παρουσιάζονται σὰν αἰτίες.

2ο) Μιά συγκίνηση διαφέρει ἀπὸ μίαν ἄλλη συγκίνηση ἀνάλογα με τὴν ποσότητα καὶ τὴν ποιότητα τῶν ὀργανικῶν αὐτῶν καταστάσεων, ἀνάλογα με τοὺς διάφορους συνδυασμοὺς των, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἀντικειμενικὴ ἔκφραση τῶν διαφορῶν αὐτῶν συνδυαστικῶν τρόπων.

Ἡ θεωρία τούτη, που εἶχε τὴν ἐποχὴ τῆς δόξας της, εἶναι σήμερα σὲ μεγάλη κατὰπτωση. Ὅπως οὐδέποτε, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἀντιστοιχεῖ σὲ κάποια ἀλήθεια εἶναι ὅταν ἐφαρμόζεται μονάχα στὶς συγκινήσεις κι ὄχι στὰ συναίσθηματα. Ἡ φράση τοῦ James «sorrow because we cry» (λυπούμαστε γιατί κλαῖμε) εἶναι ἀσφαλῶς ἐσφαλμένη ὅταν πρόκειται γιὰ τὸ συναίσθημα, γιατί τοῦτο εἶναι μιά κατάσταση ἐξαιρετικὰ πολυπλοκώτερη γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ μονάχα με μιά φυσιολογικὴ κατάσταση καὶ μιά σπλαγχνικὴ διαταραχὴ. Ἄλλ' ὅταν πρόκειται μονάχα γιὰ συγκινήσεις μπορούμε ἀκόμη νὰ παραδεχτοῦμε πὼς μερικὲς μεταβολές σπλαγχνικῶν λειτουργιῶν, τῆς ἀναπνοῆς, καὶ τῆς κυκλοφορίας, μπορούνε νὰ προκαλέσουν αὐτὴ τὴ συγκινησιακὴ συνείδηση τὴ μὴ διαφοροποιημένη καὶ σχεδὸν ξένη ἀκόμη σὲ τὸ συναίσθημα καὶ στὴν ἀγωγή τοῦ ἀτόμου.

Ὁ Ribot που δέχεται κατὰ μέγα μέρος τὴν θεωρία τούτη τοῦ Lange καὶ τοῦ James, φρονεῖ πὼς ἡ συγκίνηση προκαλεῖται ὅταν πρόκειται γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ ἀτόμου ἢ τοῦ εἴδους.

Δὲν εἶμαστε έντελῶς σύμφωνοι μαζί του. Προσεγγίζουμε περισσότερο πρὸς τὴν ἀντίληψη τῆς συγκίνησης τοῦ James. Ὅταν ἓνα ἄτομο βρεθῇ ξαφνικὰ ὑπὸ συνθήκες στὶς ὁποῖες δὲν ἔχει προσαρμοσθῇ ἀπὸ προγενέστερη συνήθεια, ὅταν δὲν ἔχει ἤδη τὸν καιρὸ ἢ τὴν ἀναγκαία δύναμη γιὰ νὰ προσαρμοσθῇ ἀμέσως ἢ δύσκολα προσαρμόζεται, ἐμφανίζει πληθώρα φυσικῶν καὶ ψυχικῶν διαταραχῶν, που χαρακτη-

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος.

ρίζονται στο σύνολό τους με τον όρο συγκινησίσεις.

Είδαμε στη θεωρία του Lange και του James τις κινητήριες και σπλαγχνικές διαταραχές στις οποίες συχνά απέδωσαν υπερβολικά μεγάλη σημασία. 'Αλλά παράλληλα σ' αυτές υπάρχει και μια διανοητική διαταραχή που υπερβολικά παραμελείται και που δημιουργείται από τις ίδιες συνθήκες. 'Ο Janet μελέτησε στους ψυχασθενείς τις διάφορες ψυχικές ανωμαλίες που εκδηλώνονται παράλληλα με τις σπλαγχνικές διαταραχές, στη συγκίνηση. Διαπίστωσε πώς η παραμικρότερη συγκίνηση ρίχνει τους ύστερικούς σε μια παθολογική ψυχική κατάσταση σ' ένα διχασμό λ.χ. της προσωπικότητας. Στους όμαλους ανθρώπους η συγκίνηση είναι ένα διαλυτικό της ψυχολογικής σύνθεσης, του εγώ, που μπορεί να οδηγήσει επίσης στο διχασμό της προσωπικότητας. Είναι γνωστό πώς τα κανονικά άτομα όταν είναι συγκινημένα δεν είναι πια κύρια του έαυτού των, βρίσκονται κάτω από το συνηθισμένο ψυχικό τους επίπεδο¹. Μια δυνατή συγκίνηση μπορεί να προκαλέσει πολύ σοβαρά συμπτώματα (πολύ πιο σοβαρά από τις σπλαγχνικές διαταραχές του Lange και του James) ακόμη και στα απόλυτως κανονικά άτομα* μπορεί μάλιστα να προκαλέσει και άφασια. 'Υπενθυμίζω εδώ παρεμπιπτόντως, την κλασική περίπτωση που μελέτησε ο Charcot: ένας άνθρωπος κάπου σαράντα χρονών, ζώντας στην επαρχία, είχε μαζέψει μερικές οικονομίες και η γυναίκα του τον έπεισε νάρθει να τα ξοδέψει στο Παρίσι. 'Εγκαταστάθηκε μαζί της σ' ένα ξενοδοχείο της πρωτεύουσας, αλλά μια μέρα, γυρίζοντας στο

σπίτι ύστερα από κάποια απουσία, διαπίστωσε πώς η γυναίκα του είχε εξαφανισθεί, συναποκομίζοντας το μικρό κομπόδεμα. 'Η αναστάτωση του φτωχού αυτού ανθρώπου ήταν τέτοια, που έπαθε άφασια για δεκαοχτώ μήνες.

'Υπάρχουν χιλιάδες ανάλογες περιπτώσεις κι αν αναφέρω αυτήν είναι γιατί αποδεικνύει ακριβώς τον πάντοτε ομοιόμορφο μηχανισμό της συγκίνησης: από τη μία μεριά τη νέα κατάσταση στην οποία το άτομο δεν έχει προσαρμοσθεί κι απ' την άλλη μεριά την έλλειψη χρόνου ή δύναμης για να προσαρμοσθεί εύκολα στην τωρινή².

Οι περιπτώσεις του διχασμού της προσωπικότητας και των φυγών, που προκαλούνται σχεδόν πάντοτε ύστερ' από μιά ισχυρότατη συγκίνηση, αριθμούνται κατά χιλιάδες* και εδώ ακόμη οι νοσηρές καταστάσεις, ή ψυχοπαθολογία, μας προσφέρουν μεγάλη βοήθεια — γιατί μας κάνουν να ιδούμε σαν σε μικροσκόπιο μεγάλωμένο το μηχανισμό των κανονικών φαινομένων. Θα ιδούμε αργότερα πώς η συγκίνηση που εμφανίζεται σαν μιά φυσιολογική και ψυχική αντίδραση του ατόμου που βρίσκεται ξαφνικά μπροστά σε συνθήκες στις οποίες δεν είναι έξοικειωμένο και στις οποίες δεν έχει ούτε τον καιρό, ούτε τη δύναμη να προσαρμοσθεί στη στιγμή, θα ιδούμε, λέγω, πώς η συγκίνηση παίζει το μεγαλύτερο ρόλο στην αισθητική άγωγή του ανθρώπου, ότι αποτελεί σχεδόν τη βάση της.

(*Ακολουθεί)

2. Σ* όλες τις γλώσσες υπάρχουν εκφράσεις που υποδηλούν την ίδια κατάσταση. Στα ελληνικά, όταν βρίσκεται κανένας σε μιάν απρόβλεπτη κατάσταση που προκαλεί τη συγκίνηση, λένε: «τάχασα», ή «δέν ηξαιρα τί μου συνέβαινε» ή «μου φάνηκε σαν δνειρο» κλπ.

1. Βλ. διάφορα έργα του P. Janet που πραγματεύονται το ζήτημα και κυρίως: «Οι νευρώσεις» («Les Nevroses») — Paris, Flammarion, 1917.

